

Д36

3706-р

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ДЕРЕВІНСЬКИЙ Василь Федорович

УДК 94(477): 329+929

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА ДЕРЖАВОТВОРЧА
ДІЯЛЬНІСТЬ
В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА**

07.00.01 – історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Київ – 2013

9853

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури Міністерства освіти та науки України

Науковий консультант доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Даниленко Віктор Михайлович,
Інститут історії України НАН України,
завідувач відділу історії України другої половини
XX ст.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Шаповал Юрій Іванович,
Державна наукова установа «Енциклопедичне
видавництво імені М. П. Бажана,
директор;

доктор історичних наук, професор
Падалка Сергій Семенович,
Інститут історії України НАН України,
провідний науковий співробітник відділу новітньої
історії та політики;

доктор історичних наук, доцент
Адамович Сергій Васильович,
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника,
професор кафедри теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «20 листопада» 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601 м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601 м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «20 11 2013»р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Стоян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В українській історіографії збільшується кількість праць, присвячених розгляду питань щодо місця і значення особистості в історії. Дослідники по-новому розглядають дихотомію «суспільство-особистість», у якій особа звільняється від необмеженої детермінованості колективом, виступає генератором подій із притаманною для неї певною особистісною мотивацією, зі специфічними рисами характеру, оригінальним світобаченням, індивідуальними підходами до вираження і реалізації власних ідей. Розгляд особистості в її історико-соціальній обумовленості й, одночасно, – в індивідуальній своєрідності дає цікавий та цінний матеріал для пізнання й осмислення історичного минулого. З урахуванням того, що особистості істотно впливають на розвиток історичних подій, висвітлення минулого буде неповним без ґрунтового вивчення ідей, поглядів, діяльності, значення і ролі цих постатей у суспільно-політичних процесах. Тому, досліджуючи діяльність особистостей як творців історії в контексті з історичними процесами, а також з погляду взаємозв'язків і взаємовпливу між особистістю та суспільством, можна відтворити цілісну й багатоаспектну картину історичного розвитку. За умови такого підходу до вивчення минулого історія набуває антропоцентричного характеру.

Серед багатьох відомих людей, чий внесок в українське національне відродження та утвердження державності необхідно і доцільно вивчати – постать В'ячеслава Чорновола. Уже при першому загальному ознайомленні з його багатогранною та різнобічною діяльністю вражає широкий спектр інтересів. Ще за життя він для багатьох став моральним авторитетом, взірцем високого громадянського обов'язку, символом незламності українського духу. Мислення В. Чорновола не обмежувалося особистісними, родинними, регіональними чи якимись іншими рамками; для нього характерним був рівень загальноукраїнських категорій. Народившись на Черкащині, ідейно сформувавшись під впливом людей із Києва, Галичини, Донеччини, пізнавши особливості українських земель та розуміння їхньої єдності, він став яскравим виразником ідеї соборності України.

З його ім'ям пов'язаний інформаційний прорив до світової спільноти достовірних матеріалів про події в Україні другої половини 1960-х рр., заснування позацензурного журналу «Український вісник», боротьба за права політв'язнів під час перебування у таборах і на засланні, діяльність із розгортання української національної боротьби в другій половині 1980-х рр., праця щодо утвердження і розбудови Української державності у 1990-х рр. Як один із організаторів українського суспільно-політичного життя на регіональному і всеукраїнському рівні, В. Чорновіл був серед засновників таких організацій, як Українська Гельсінська спілка (УГС), Народний Рух України (НРУ), брав участь у виборчих кампаніях, підтримував зв'язки з громадсько-політичними діячами з різних країн.

Його політична діяльність та публіцистичні праці сприяли поступу національно-визвольного руху, утвердженню права українського народу на політичне самовизначення, формуванню основ Української держави, встановленню повноправного членства відпороженної країни у світовому співтоваристві. Завдячуючи

такій його роботі, він, як громадсько-політичний та державний діяч, став однією з найвизначніших українських постатей ХХ століття, чия теоретична і практична спадщина залишається актуальною й становить вагомий інтерес для дослідників.

Важливість вивчення життя та діяльності В. Черновола полягає в тому, що це сприятиме осмисленню перебігу суспільно-політичних подій другої половини ХХ ст., кращому визначенню внеску співзаснованих чи керованих Черноволом організацій у розвиток українського суспільства, вноситиме нові дані до біографій багатьох історичних діячів. Висвітлення теоретичної і практичної спадщини В. Черновола дасть змогу зробити висновки щодо її відповідності потребам суспільства та українського національного розвитку для періоду життя цієї особистості й нашого часу. Крім того, аналіз досягнень і прорахунків В. Черновола може надати інформацію для роздумів сучасним політичним діячам.

Актуальність вивчення багатогранної й неординарної особи В. Черновола додатково посилює подекуди неоднозначне сприйняття його як громадсько-політичного діяча. Кардинально протилежні оцінки ролі й значення В. Черновола в суспільно-політичних процесах України можуть бути спростовані або підтверджені завдяки ретельному вивченню його життєдіяльності.

Необхідність дослідження зумовлена й відсутністю ґрунтовних науково-історичних узагальнюючих праць, в яких були б комплексно розглянуті життя та діяльність В. Черновола. Незважаючи на значний фактичний матеріал про В. Черновола, він ще не став об'єктом зацікавлення дослідників; відповідно, вся його багатогранна робота висвітлена лише фрагментарно в поодиноких працях. З огляду на це важливим є різнобічно вивчити ідеї та погляди В. Черновола, висвітлити його багатоаспектну діяльність у всій повноті, в суперечностях і динаміці розвитку, з'ясувати роль В. Черновола в українському національному русі, державотворенні та створити цілісну наукову біографію. Таке дослідження становить значну цінність як для наукової спільноти, так і для суспільства в цілому. Воно сприятиме цілісному осмисленню цієї постаті, яка діяла в складний історичний період.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках наукової теми, яку розробляє кафедра політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури «Державотворення в Україні: історичні та політичні аспекти» (№ 011U007769). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Київського національного університету будівництва і архітектури (протокол № 4 від 25 листопада 2011 року).

Мета і завдання дослідження. Об'єктивно й комплексно дослідити теоретичну і практичну спадщину публіциста, правозахисника, громадського активіста, лідера Народного Руху України, народного депутата України В'ячеслава Черновола в контексті боротьби за утвердження національної самобутності українського народу, становлення демократичної Української держави, розбудови в Україні громадянського суспільства, налагодження європейського напрямку розвитку незалежної України.

Для досягнення окресленої мети в роботі передбачено вирішення таких основних завдань.

- вивчити стан розроблення теми і здійснити історіографічний аналіз праць, присвячених В. Чорноволу;
- проаналізувати джерельну базу дослідження;
- дослідити основні чинники формування світогляду й активної громадської позиції;
- простежити особливості діяльності В. Чорновола як організатора суспільно-політичного життя;
- висвітити редакційно-видавничу діяльність цієї особистості;
- розглянути діяльність щодо становлення політичних організацій;
- проаналізувати діяльність В. Чорновола як голови Львівської обласної ради;
- дослідити особливості його участі у президентській виборчій кампанії 1991 р.;
- розкрити участь В. Чорновола у парламентських виборах та його основні напрямки діяльності як депутата Верховної Ради України.

Об'єктом дослідження є розгляд суспільно-політичних процесів України другої половини ХХ ст. через призму теоретичної і практичної спадщини В. Чорновола.

Предметом дослідження є громадсько-політична та державотворча діяльність В. Чорновола в контексті становлення української державності.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі дисертаційної роботи охоплюють період життя В. Чорновола, який датується 1937–1999 роками.

Методи дослідження. Важливу методологічну функцію в дослідженні відведено загальнонауковому принципіві об'єктивності наукового пошуку. З метою уникнення тенденційного добору фактів і тенденційної їх інтерпретації використано системний підхід під час вивчення фактичного матеріалу. Істотне значення надано принципіві історизму, який потребує при аналізі емпіричного матеріалу врахування конкретної історичної ситуації. Досліджувані матеріали було опрацьовано через призму критичного принципу.

Предмет дослідження розглянуто за допомогою проблемно-хронологічного методу, що сприяло встановленню взаємообумовленості ідей та дій В. Чорновола з конкретними історичними умовами, дослідженню еволюції його поглядів і позицій. Порівняльно-історичний метод дав змогу виявити особливості становлення В. Чорновола як особи, громадянина, політика. Логічний метод сприяв дослідженню його теоретичної і практичної діяльності в їхній логічній послідовності, взаємозв'язку та доцільності. Виявити приховані факти, що не відображені у джерелах, та проаналізувати історичну даність допоміг метод ретроспективного аналізу.

Методологія дослідження передбачала таку етапність дій: вивчення емпіричного матеріалу; хронологічну реконструкцію життєвого шляху В. Чорновола, логічну реконструкцію його внутрішнього світу – психолого-світоглядних, політичних, журналістсько-редакторських, літературних та інших поглядів; логічну реконструкцію історичних ситуацій і умов життя; поєднання реконструкцій та побудову єдиної гіпотези, її доказ із залученням емпіричного матеріалу.

Наукова новизна результатів роботи полягає в тому, що *вперше* в українській історіографії:

- здійснено комплексне наукове вивчення життя, громадсько-політичної та державотворчої діяльності В. Чорновола;
- розкрито маловідомі факти про шкільні та студентські роки В. Чорновола;
- висвітлено особливості формування його світогляду, суспільно-політичних поглядів та утвердження громадянської позиції;
- проаналізовано діяльність В. Чорновола з організації видання позацензурного журналу «Український вісник» у 1970–1980-х рр. та репресивні дії влади щодо припинення друку цього видання;
- здійснено вивчення діяльності В. Чорновола зі створення прес-служби Української гельсінської спілки та розбудови інформаційної служби Народного Руху України, а також всеукраїнської газети «Час-Тіме» й видавництва «Час»;
- показано роботу В. Чорновола у створенні і діяльності Громадського комітету захисту Ніни Строкатої, Української гельсінської спілки, Народного Руху України тощо;
- розкрито різні аспекти праці В. Чорновола на посаді голови Львівської обласної ради у 1990–1992 рр.;
- розглянуто участь В. Чорновола у президентських виборах 1991 р. та діяльності у Верховній Раді України.

Дослідження започаткувало основу для створення цілісної наукової біографії визначного діяча. До наукового обігу введено значну кількість архівних матеріалів, преси й інших джерел, що дають можливість достовірно розкрити й проаналізувати суспільно-політичну та державотворчу діяльність В. Чорновола, визначити його роль і значення в суспільно-політичному русі та державотворенні другої половини ХХ ст.

Подальшого розвитку отримало вивчення:

- громадсько-політичної діяльності В. Чорновола як одного з лідерів українського національного руху 1960–1980-х рр.;
- ідеї В. Чорновола щодо координації прийняття рішень обласними радами галицького регіону;
- ролі В. Чорновола у трансформації НРУ з громадсько-політичної організації в політичну партію;
- впливу В. Чорновола на розгортання рухівського внутріпартійного конфлікту 1998–1999 рр.

Уточнено дані пов'язані з часом навчання В. Чорновола в університеті, його участю в національному русі 1960–1980-х рр., виданням і розповсюдженням підпільного журналу «Український вісник» та державно-політичній діяльності у 1990-х рр.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що воно дасть змогу науковцям та громадськості повніше ознайомитися з теоретичною і практичною спадщиною відомої особистості; вивчення й аналіз поглядів В. Чорновола допоможе глибше зрозуміти зміст і характер українського національного руху, державотворення, формування цінностей українського

супільства. Виявлений різноманітний документальний матеріал і висновки та узагальнення, подані в дослідженні, науковці можуть застосовувати при розробленні питань, пов'язаних із вивченням місця особистості в історії, становленні та розвитку українських громадсько-політичних організацій, боротьби за права людини і національної спільноти, особливостей розгортання державотворчого процесу в Україні, його ідейно-теоретичної бази. Матеріали дослідження також можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії України та підготовці підручників, посібників.

Апробація дослідження. Результати дисертаційної роботи були винесені на публічне обговорення на наукових конференціях, конгресах, «круглих столах». Зокрема, на XIII щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні, політичні та етнопонаціональні чинники буття народу в системі українознавства» (Київ, 2004), Міжнародній науковій конференції «Національні рухи опору у Східній і Центральній Європі в кінці 1930-х–до середини 1950-х років» (Київ, 2005), науково-практичних конференціях Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013), III Міжнародному науковому конгресі українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу» (Луцьк, 2006), науково-практичній конференції «Становлення та розвиток Української державності» (Львів, 2007), наукових конференціях молодих учених, аспірантів та студентів Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011), Всеукраїнській науковій конференції «Українська революція на межі 1980–1990-х років: роль і місце Української гельсінської спілки» (Київ, 2008), Міжнародній науковій конференції «Рух у відродженні української державності та зламі комуністичної системи» (Київ, 2009), «Круглому столі», присвяченому 20-й річниці створення Народного Руху за перебудову «Народний Рух України: історія, ідеологія, політична еволюція (1989–2009)» (Київ, 2009), VIII Всеукраїнській науковій конференції «Народний Рух України: місце в історії та політиці» (Одеса, 2011), Міжнародній науковій конференції, присвяченій 20-річчю проголошення незалежності України «Незалежна Україна: виклики, уроки, перспективи» (Київ, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії і культурі України та світу (від найдавніших часів до сьогодення)» (Тернопіль, 2012), Міжнародній науковій конференції «Україна в етнокультурному вимірі століть» (Київ, 2012), Міжнародній науковій конференції «Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст» (Івано-Франківськ, 2012), Науково-практичному семінарі «В'ячеслав Максимович Чорновіл – видатний державотворець, громадський діяч, публіцист» (Черкаси, 2012), Науковій конференції Другі «Чорноволівські читання» (Київ, 2013).

Публікації. За темою дисертації автор оприлюднив 43 наукові праці, у т. ч. 3 монографії та 24 статті у фахових наукових виданнях. П'ять статей опубліковано у закордонних наукових виданнях.

Структура дисертації визначена метою і завданням дослідження. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та

літератури (1584 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 517 сторінок, з них 380 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обгрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено об'єкт і предмет, сформульовано мету і основні завдання, висвітлено наукову новизну та практичне значення, подано інформацію про рівень апробації та структуру роботи.

У *першому розділі* – «Історіографія, джерела та методологія дослідження» з'ясовано стан опрацювання обраної для дослідження проблеми, охарактеризовано джерела, використані для виконання поставлених завдань, розкрито методологічні основи дослідження.

Життєдіяльність В. Чорновола як наукова проблема перебуває лише на початковому етапі ретельного дослідницького вивчення. З урахуванням того, що значний період життя В. Чорновіл боровся за утвердження українських цінностей під час перебування України в складі СРСР, а наступний – присвятив розбудові Української держави, наявні історіографічні праці можна поділити на дві групи. До першої належать ті, в яких висвітлюється діяльність українського руху Опору у 1960–1980-х рр., до другої – в яких ідеться про українське партійне та державотворче будівництво.

У 1970–1980-х рр. постать В. Чорновола потрапила в поле уваги закордонних дослідників, які розпочали наукове осмислення діяльності руху Опору в Україні у 1960–1980-х рр. При розкритті різноманітних питань українського руху Опору згаданих років більшою чи меншою мірою йшлося і про участь В. Чорновола в цих процесах в збірниках статей «Україна семидесятих»¹ та «Україна після Шелеста»², праці Л. Алексеевої³, Д. Берча⁴, Я. Білоцерковича⁵, І. Клейнера⁶, М. Прокопа⁷, К. Фармера⁸ та ін. Натомість подібних досліджень в УРСР не здійснювалося.

З відновленням незалежності Української держави розпочалося наукове вивчення діяльності руху Опору у 1960–1980-х рр. в Україні, зокрема про діяльність

¹ Ukraine in the Seventieth. Papers and Proceedings of the McMaster Conference on Contemporary Ukraine, October 1974, Oakville. – Ontario: Mosaic Press, 1975. – 355 p.

² Ukraine after Shelest. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1983. – 120 p.

³ Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Л. Алексеева. – Вильнюс; Москва: Весть, 1992. – 352 с.

⁴ Birch I. The Ukrainian nationalist Movement in the USSR since 1956 / I. Birch. – London: The Ukrainian Information Service, 1971. – 48 p.

⁵ Bilecerowych Ia. Soviet Ukrainian Dissent. A Study of Political / Ia. Bilecerowych. – Alienation: West-even Press, 1988. – 242 p.

⁶ Клейнер І. Національні проблеми останньої імперії (національні питання в СРСР очима радянських дисидентів) / І. Клейнер. – Париж, 1978. – 407 с.

⁷ Прокоп М. Анатомія руху опору / М. Прокоп. – Нью-Йорк; Львів: Смолоскип, 1993. – 148 с.

⁸ Farmer Keneth C. Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols and Ideology in Soviet Nationalities Policy / Farmer Keneth C. – The Hague; Boston; London: Marminus Nijoff Publishers, 1980. – 241 p.

В. Чорновола. Згаданий проблематиці присвячені праці О. Бажана та Ю. Данилюка⁹, В. Даниленка¹⁰, Ю. Зайцева¹¹, Б. Захарова¹², Є. Захарова¹³, Г. Касьянова¹⁴, І. Кафарського¹⁵, Ю. Курносова¹⁶, А. Русначенка¹⁷, Ю. Шаповал¹⁸ та інших. У них постає В. Чорновола подана інтегрованою поміж інших суб'єктів тогочасного суспільно-політичного життя, без ґрунтового аналізу його персонального внеску в історію боротьби за права особи і спільноти, оскільки основним предметом розгляду авторів згаданих праць є дослідження різних аспектів діяльності українського руху Опору 1960–1980-х рр.

Діяльність В. Чорновола у 1960–1980-х рр. висвітлена у кількох статтях, предметом уваги в яких є безпосередньо його постає. Зокрема, у статтях О. Гараня¹⁹, Б. Гориня²⁰, С. Давимуки²¹, Ю. Зайцева²², О. Зінкевича²³, В. Кіпіані²⁴, А. Куця²⁵.

⁹ Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / О. Бажан, Ю. Данилюк. – Київ: Рідний край, 2000. – 616 с.

¹⁰ Даниленко В. М. «Інтернаціоналізація» радянської України (друга половина ХХ ст.) // Актуальні проблеми вітчизняної історії ХХ ст.: 36. наук. пр., присвячений пам'яті академіка НАН України Юрія Юрійовича Кондуфора. – 2004. – Т. 2 – С. 210–252; Даниленко В. М. Лібералізація суспільно-політичного життя в період «відлиги» // Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша [та ін.]; ред. кол. В. М. Литвин [та ін.]. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С. 210–252.

¹¹ Зайцев Ю. Д. Дисиденти / Ю. Д. Зайцев // Молодь України. – 1995. – 21, 22, 23, 24, 28, 30 березня.

¹² Захаров Б. Є. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Є. Захаров. – Х.: Фоліо, 2003. – 144 с.

¹³ Захаров Є. Дисидентський рух в Україні (1954–1987): [передмова] / С. Захаров // Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР: у 2 т. / укладач: С. Захаров, Б. Захаров. – Харків: Права людини, 2006. – Т. 1: Україна, Ч. 1. – 516 с.

¹⁴ Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х рр. / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.

¹⁵ Кафарський В. І. Комунізм і український національно-визвольний рух / В. І. Кафарський. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 831 с.

¹⁶ Курносов Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті роки – перша пол. 80-х рр. ХХ ст.) / Ю. О. Курносов. – К.: Інститут історії України НАН України, 1994. – 222 с.

¹⁷ Русначенко А. М. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / А. М. Русначенко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1998. – 720 с.

¹⁸ Шаповал Ю. І. Доля як історія / Ю. І. Шаповал. – К.: Генеза, 2006. – 448 с.; Шаповал Ю. Інтернаціоналізм як русифікація, або що і як обстоював Іван Дзюба 40 років тому / Ю. Шаповал // Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – С. 15–27; Шаповал Ю. І. Петро Шелест у контексті політичної історії України / Ю. І. Шаповал // Український історичний журнал. – 2008. – № 3. – С. 134–149.

¹⁹ Гарань О. Діяльність В. Чорновола у період розпаду СРСР 1989–1991 рр. / О. Гарань // Чорноволівські читання / [упоряд. М. Влашук]. – К.: МАУП, 2003. – С. 44–47.

²⁰ Горинь Б. Вячеслав Чорновіл – ініціатор створення УГС / В. Чорновіл // Чорноволівські читання / [упоряд. М. Влашук]. – К.: МАУП, 2003. – С. 33–43.

²¹ Давимука С. Львівський період державотворчої діяльності В. Чорновола 1990–1992 рр. / С. Давимука // Чорноволівські читання / [упоряд. М. Влашук]. – К.: МАУП, 2003. – С. 48–59.

²² Зайцев Ю. Громадський комітет захисту Ніни Строчкової / Ю. Зайцев // Воля і Батьківщина. – 1993. – № 3. – С. 31–39.

Важливе місце відвів В. Чорноволу Т. Батенко у книгах про Б. Гориня²⁶, М. Гориня²⁷ та І. Геля²⁸, зважаючи на тривалі й тісні стосунки цих осіб із В. Чорноволом. Особливості стилю керівництва та діяльності В. Чорновола на посаді голови Львівської обласної ради відображено у книзі Т. Батенка «Галицькі намісники»²⁹. Означене питання порушене в низці праць С. Адамовича³⁰.

Діяльність В. Чорновола як одного з ключових діячів українського політичного життя 1990-х рр. розглянута в численних дослідженнях проблематики виникнення та діяльності політичних партій і рухів, зокрема НРУ, функціонування Верховної Ради України, міжпартійних стосунків та відносин влади й опозиції. Серед авторів таких праць можна означити Т. Гузенкову³¹, М. Кармазіну³², Г. Касьянова³³, С. Кульчицького³⁴, В. Кулика³⁵, В. Литвина³⁶, С. Падалка³⁷ та ін. З-поміж зазначених тем найбільше вивчено внесок В. Чорновола у становлення та існування НРУ. Хоча, надалі залишається доволі багато аспектів, які потребують

²³ Зінкевич О. Світова преса про В'ячеслава Чорновола / О. Зінкевич // Чорноволівські читання / [упоряд. М. Влашук]. – К.: МАУП, 2003. – С. 29.

²⁴ Кіпіані В. «Український вісник» з підпілля. П'ятнадцять років тому В'ячеслав Чорновіл відновив сру незалежного друку / В. Кіпіані // Український південь. – 2002. – 29 серпня. – С. 6.

²⁵ Куць А. М. Вплив публіцистики В'ячеслава Чорновола на правозахисну діяльність української еміграції 1967–1968 років / А. М. Куць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – Київ: Київський університет, 2004. – Вип. 71/72. – С. 35–38.

²⁶ Батенко Т. Опозиційна особистість: друга половина ХХ ст. Політичний портрет Богдана Гориня / Т. Батенко. – Львів: Кальварія, 1997. – 352 с.

²⁷ Батенко Т. Свіча Михайла Гориня. Штрихи до портрета / Т. Батенко. – К.: УРП, 1995. – 61 с.

²⁸ Батенко Т. „Я повстаю, отже, я існую...”: Політичний портрет Івана Геля (нариси з історії українського руху опору кінця 1950-х – початку 1990-х років) / Т. Батенко. – Л.: НТШ, 1999. – 222 с.

²⁹ Батенко Т. Галицькі намісники: Записки з коридорів львівської влади / Т. Батенко. – Л.: Каменяр, 2004. – 196 с.

³⁰ Адамович С. Проблеми соборності в процесі національно-демократичного відродження Галичини у кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. / С. Адамович // Визвольний шлях. – 2006. – № 4. – С. 14–33; Адамович С. В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України / С. В. Адамович. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. – 884 с.

³¹ Гузенкова Т. С. Политические партии и лидеры в Верховной Раде Украины (1998–2000) / Т. С. Гузенкова. – М.: РИСИ, 2001. – 230 с.

³² Кармазіна М. С. Президентство: український варіант / М. С. Кармазіна. – К.: Бланк-Прес, 2007. – 365 с.

³³ Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.

³⁴ Кульчицький С. Закономірності державотворчих процесів в незалежній Україні / С. Кульчицький. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 160 с.

³⁵ Становлення владних структур в Україні (1991–1996) / редкол.: О. Гарань, В. Кулик, О. Майборода. – К.: Центр політ. аналізу газети «День», 1997. – 178 с.

³⁶ Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці / В. Литвин. – К.: Абрис, 1994. – 495 с.

³⁷ Падалка С. С. Проблеми вітчизняної економіки в ідеології та політичній практиці НРУ / С. С. Падалка // Народний Рух України: історія, ідеологія та політична еволюція (1989–2009): мат. круглого столу, присвяченого 20-ій річниці створення Народного Руху України за перебудову, 22 вересня 2009 р. м. Київ / упоряд. О. В. Андрощук, О. П. Коляструк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 121–122.

наукового осмислення. Роль В. Чорновола в діяльності НРУ проаналізовано в працях О. Гараня³⁸, Г. Гончарука³⁹, Ю. Діденка⁴⁰, В. Ковтуна⁴¹, В. Піпаша⁴² та ін.

Фактично першим ґрунтовним відображенням ідей та поглядів В. Чорновола є тритомний збірник Гната Василичина⁴³, в якому зібрано значну кількість виступів, інтерв'ю, статей, заяв В. Чорновола 1990–1999 рр.

Після 2000 року спостерігається збільшення кількості праць, присвячених цьому діячеві. Частина з них є описовими з обмеженим фактографічним матеріалом, слабкими аргументацією та узагальненнями. Поряд з такими постановочними роботами опубліковані цікаві наукові розвідки як про окремі аспекти роботи В. Чорновола, так і про тривалі періоди його життєдіяльності. Однією з таких ґрунтовних студій є розділ біографістичного збірника авторів Я. Секо та С. Бондаренка «В'ячеслав Чорновіл: постать на тлі доби»⁴⁴. У ній співавтори на основі численних матеріалів розглянули життєвий шлях та різні етапи діяльності політика.

Біографічні дані про В. Чорновола, його політичні концепції вміщено у довідковій літературі. На жаль, загальною тенденцією таких публікацій є ті чи інші помилки у відображенні біографії В. Чорновола. Подібне допущено і в біографічних даних В. Чорновола, наведених у бібліографічних оглядах літератури про його життя та діяльність.

Таким чином, аналіз історіографії означеної проблематики свідчить, що життя та діяльність цього представника українського народу досі належним чином не опрацьовані науково. Переважно діяльність В. Чорновола розглянуто епізодично і фрагментарно в працях, присвячених певній історичній темі.

Використаний у дослідженні масив джерел доволі представницький, різноманітний за походженням та інформативною можливістю. Інформаційні матеріали про В. Чорновола різних періодів його життя та діяльності є у ряді центральних та регіональних архівних сховищ, а також у персональних зібраннях документів.

Цінні та ще не актуалізовані письмові джерела зберігають у Державному архіві Черкаської області (фонд П-3285 «Звенигородський райком ЛКСМ України»).

³⁸ Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності / О. В. Гарань. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 48 с.; Гарань О. В. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України / О. Гарань. – К.: «Либідь», 1992. – 198 с.

³⁹ Гончарук Г. І. Народний Рух України: історія / Г. І. Гончарук. – Одеса: Астропринт, 1997. – 378 с.

⁴⁰ Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002) / Ю. В. Діденко. – О.: Астропринт, 2006. – 176 с.

⁴¹ Ковтун В. Г. Історія Народного Руху України / В. Г. Ковтун. – К.: [б.в.], 1995. – 382 с.

⁴² Піпаш В. В. Народний Рух України як форма національно-визвольної боротьби українців на зламі 80–90-х років ХХ століття: закарпатський регіональний аспект: монографія / В. В. Піпаш. – Ужгород: Гражда, 2008. – 216 с.

⁴³ В'ячеслав Чорновіл. Політика та правда життя / уклад. Г. Василичин: у 3 ч. – К.: [б.в.], 1998–1999.

⁴⁴ Секо Я. В'ячеслав Чорновіл: постать на тлі доби / Я. Секо, С. Бондаренко // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / під ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Лілея, 2005. – С. 315–344.

У ньому зосереджено документацію первинної комсомольської організації Вільхівецької середньої школи та Звенигородського районного комітету ЛКСМУ. Виявлені документи розкривають інформацію про маловідомі для загалу роки навчання В. Чорновола у Вільхівецькій середній школі.

Відомості про успішне навчання В. Чорновола у школі містяться в архіві Вільхівецької середньої школи, де зберігаються класні журнали за 1953/54 та 1954/55 навчальні роки (тоді він навчався у 9-му та 10-му класі).

Доповнюють інформацію про шкільні роки, а також про навчання в університеті В. Чорновола матеріали, що зберігаються в його особовій справі в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Документи, які зберігаються в Державному архіві Київської області (фонд П-9912 «Комітет ЛКСМУ Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка») розкривають особливості ідейно-політичної ситуації на факультеті журналістики під час навчання В. Чорновола. Отримати інформацію про навчальний рівень студентів курсу, на якому навчався В. Чорновіл та встановити точну назву теми його дипломної роботи й прізвище наукового керівника вдалося за допомогою документів ф. Р-1246 «Київський державний університет ім. Т. Шевченка» Державного архіву м. Києва.

Активну громадську діяльність В. Чорновола другої половини 1960-х—початку 1970-х рр. простежено за документами, що зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України) у фонді загального відділу ЦК КПУ (ф. 1. «Центральний комітет Компартії України», оп. 24 та 25).

У ЦДАГО України також представлені документи про В. Чорновола як ініціатора та діяча громадсько-політичних організацій. У фонді 1, оп. 32 та фонді 271 «Львівська обласна філія Української гельсінської спілки, Української республіканської партії» зберігаються матеріали про його роботу зі створення Української гельсінської спілки у 1988–1989 рр. Значний комплекс документів про участь В. Чорновола у створенні Народного Руху України та його працю на посаді голови НРУ міститься у ф. 270 «Народний Рух України» та ф. 272 «Демократична партія України».

Період праці В. Чорновола на посаді голови Львівської обласної ради широко відображений у документах, що зберігаються у фондах 1, описи 11, 20, 32 та фондах 270 і 271 ЦДАГО України. Участь В. Чорновола в президентській кампанії 1991 р. та у виборах до Верховної Ради України 1990, 1994, 1998 рр., а також його діяльність у Верховній Раді відображено у ф. 1, оп. 32, та у фондах 270, 271, 272 ЦДАГО України.

Виборча документація В. Чорновола як кандидата на посаду Президента України й народного депутата України сконцентрована у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) ф. 1-Р «Верховна Рада УРСР. Центральна виборча комісія по виборах Президента України та з всеукраїнського референдуму» та ф. 5225 «Центральна виборча комісія».

Діяльність В. Чорновола у постійній Комісії Верховної Ради України з питань гласності та засобів масової інформації у 1990–1994 рр., а також у Комітеті

Верховної Ради України з питань культури та духовності у 1994–1998 рр. відображають документи ф. 1-Р «Верховна Рада України», оп. 16 та 22. Різні аспекти державотворчої діяльності В. Чорновола можна простежити у документах ф. 1-Р, оп. 16 ЦДАВО України.

Особливості громадсько-політичної діяльності представників руху Опору 1960–початку 1970-х рр., зокрема В. Чорновола, окреслюються з матеріалів, проваджених співробітниками КДБ кримінальних справ, що зберігаються в Галузевому державному архіві СБУ (ГДА СБУ). Попри необхідність ретельного, критичного аналізу цих джерел, вони містять значний інформаційний матеріал, зокрема документи самвидавця, дають змогу простежити за силою волі людини, яка

1960–1980-х рр., неформальної преси кінця 1980-х–початку 1990-х рр. і закордонних статей із ЗМІ про український рух Опору.

Діяльність В. Чорновола на посаді голови Руху представлена в документах і матеріалах, що зберігаються в Архіві Центрального проводу Народного Руху України. Варто зазначити, що опрацювання документів цього архіву ускладнене через відсутність загального систематизування, яке було порушено під час розколу партії.

Велика кількість різноманітних документів і матеріалів про різні періоди життя і діяльності В. Чорновола є в Архіві В'ячеслава Чорновола.

В особистому архіві Маргарити Довгань зберігаються записані її рукою стенограми засідань депутатської групи «Народна рада», що діяла у Верховній Раді України першого скликання, і фракції Народного Руху України. Виявлені матеріали поглибили інформацію як про «Народну раду», так і про фракцію НРУ та діяльність В. Чорновола у Верховній Раді України.

Цінним джерелом є листування В. Чорновола з родиною, друзями, колегами, громадськими та політичними діячами, що зберігається у ЦДАГО України (ф. 270), ЦДАВО України (ф. 5233) та в його особистому Архіві. Особливе значення для дослідження особистості В. Чорновола мають його рукописні та опубліковані наукові й публіцистичні праці. Значну частину його праць науково-публіцистичної спадщини опубліковано в десятитомному виданні його робіт.

Особливості суспільно-політичних процесів, розгортання руху спротиву та діяльність В. Чорновола відображають документи і матеріали, вміщені в низці збірників. Це, зокрема, збірники «Українська інтелігенція під судом КДБ. Матеріали з процесів В. Чорновола, М. Масютка, М. Озерного та ін.», «Український правозахисний рух. Документи і матеріали Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод», «Українська суспільно-політична думка в ХХ ст.: документи і матеріали», «Вісник репресій в Україні», «Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України», «Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Збірник документів і матеріалів» та ін.

Важливим джерелом для вивчення В. Чорновола як провідного діяча та керівника НРУ є стенограми Всеукраїнських зборів і партійної конференції Руху, в яких містяться його виступи.

Інформація про роботу В. Чорновола в законодавчому органі України подана у «Відомостях Верховної Ради України», «Бюлетенях Верховної Ради України» та ін.

З-поміж інших джерел важливе значення для вивчення особистості В. Чорновола становлять матеріали преси, оскільки матеріали про нього в ЗМІ періодично друкувалися, починаючи з 1960-х рр. Із виникненням в Україні у другій половині 1980-х рр. неформальних видань кількість публікацій з інформацією про діяльність В. Чорновола збільшилась. В 1990-х рр. вони особливо зросли, зважаючи на активну політичну працю В. Чорновола як лідера НРУ, його авторитет і популярність у суспільстві, значення Руху для української державності тощо. Про нього матеріали вміщували українські газети «Голос України» (Київ), «Дзеркало тижня» (Київ), «День» (Київ), «За вільну Україну» (Львів), «Поступ»

(Львів), «Правда України» (Київ), «Український південь», (Миколаїв), «Час-Тіме» (Київ); а також закордонні «Гласність», «Известия», «Комсомольская правда», «Правда», «Труд» (СРСР; Російська Федерація) «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita» (Польща), «The New York Times», «Washington Post» (США), «The Telegram» (Канада), «The Guardian», «The Times» (Велика Британія), «Le Monde» (Франція), «Die Welt» (Німеччина), «El Ideal Gallego» (Іспанія) та багато інших.

Атмосферу часу, в якому жив В. Чорновіл, характеристику його особи, сприйняття його ідей та діяльності вдалося осмислити за допомогою спогадів і мемуарів людей, котрі разом з ним брали участь у русі Опору в 1960–1980-х рр., боролися за українську державність наприкінці 1980-х–на початку 1990-х рр., творили новітню Українську державу у 1990-х рр., а також тих, які були його опонентами чи противниками. Привертають увагу, зокрема, спогади Б. Гориня, П. Григоренка, І. Дзюби, Р. Корогодського, М. Косіва, Л. Кравчука, Л. Лук'яненка, М. Плав'юка, М. Плахотнюка, Я. Погребняка, М. Поровського, Л. Танюка, П. Щириці та інших.

Виявлені джерела містять об'ємну, ґрунтовну й різноманітну інформацію, опрацювання якої дало змогу відобразити в дослідженні постать В. Чорновола.

У контексті наповнення сучасної науки гуманістичним змістом серед представників низки наукових дисциплін, зокрема історичних, посилюється інтерес до людини, її індивідуального і колективного виміру. Під впливом цих тенденцій в історіографії відбувається корекція методологічних засад пізнання історичного процесу, що, головним чином, зосереджується навколо осмислення ролі й взаємодії індивідуального і групового, одиничного і масового, унікального і загального.

Відповідно, в методологічних конструкціях історичного пізнання відбувається поступовий перехід від однозначного розуміння людської особистості як жорстко детермінованої суспільними відносинами і соціально-історичними обставинами до ширшого і глибшого розуміння людини, що враховує уявлення про персоніфікацію особи та її екзистенції, альтернативності стратегії поведінки, творчої активності індивіду. Таким чином, окрема особистість стає важливим джерелом пізнання історичного процесу.

Вивчення життєдіяльності особистості дає змогу скласти об'ємне уявлення про загальноісторичні процеси, адже сама індивідуальність розкриває дещо з унікальності її часу. Історія життя однієї людини переростає в історію, показану через особистість. Відповідно, історична біографія стає засобом і важливим джерелом пізнання історичного процесу.

Основою для методологічних засадах наукової біографії, особистість В. Чорновола була розглянута в дослідженні з урахуванням єдності її індивідуального і соціального, в контексті суспільно-історичного середовища, у зв'язку з історичними процесами, в єдності зі справою, якій ця постать себе присвятила, а також із зазначенням внеску та ролі особистості в історії.

Специфіка предмета дослідження та дослідницьких завдань зумовила комплексне використання низки різноманітних принципів і методів наукового пізнання.

Отже, на основі отриманих джерел, з урахуванням різноманітних методів та принципів наукового пізнання, дотримуючись комплексного й синкретичного підходу автор детально вивчив особистість В. Чорновола і максимально реконструював його громадсько-політичну та державотворчу діяльність.

У *другому розділі* – «Становлення В. Чорновола як особистості та громадського діяча» розглянуто шкільні та студентські роки В. Чорновола, особливості формування його світоглядних основ, вплив суспільно-політичної ситуації на їхнє становлення, розгортання громадсько-політичної діяльності, переслідування з боку влади.

В'ячеслав Чорновіл народився 24 грудня 1937 р. в с. Ерки, Катеринопільського району Київської (нині Черкаської) області. Його батькам довелося жити у важкі сталінські часи, зазнати переслідувань з боку влади. Відгороджений завдяки батькам від правди про реалії життя, юний В'ячеслав, як і інші українські діти в той час, ріс під впливом комуністичних міфів та ідеологем. На відмінно навчавсь у школі, активно займався громадською діяльністю, очолював піонерську та комсомольську організації, стежив за рівнем навчання учнів у школі, брав участь у діяльності різних гуртків, видавав шкільну газету, організовував молодіжні бригади для допомоги колгоспу в збиранні врожаю, проводив політико-виховну роботу в комсомольській організації колгоспу свого села тощо. Все це сприяло виробленню його характеру, стилю та ритму життя.

Після вступу у 1955 р. до Київського державного (нині національного) університету імені Тараса Шевченка він отримав доступ до нових знань, що привело до трансформації його світосприйняття. В. Чорновіл певною мірою був внутрішньо готовий до змін, оскільки, незважаючи на виховання у радянському дусі, прихована опозиційність його родини до тоталітарної системи постійно жила в ньому. XX з'їзд КПРС і розвінчування культу особи Сталіна стало справжнім переворотом для хлопця. Відтак він став одним з представників нової української інтелігенції, яка виходила за рамки звичних приписів, прагнула до вільного самоутвердження, до розвитку національного колориту в своїй діяльності. У В. Чорновола кардинально змінилося ставлення до дійсності, він навчився нічого не сприймати на віру, до всього доходити своїм розумом, бути громадянином, а не обивателем, відчувати власну відповідальність за загальні справи.

Ще з першого курсу почав боротися проти рутини викладачів та обмеження студентів, писав у газети критичні публіцистичні статті, палко виступав на зборах. Продовжуючи відмінно навчатися і в університеті, В. Чорновіл основним завданням своєї комсомольської роботи визначив сприяння у задоволенні духовних запитів одногрупників, багато з яких були вихідцями із села. Він регулярно діставав квитки та організовував походи на вистави в оперний і драматичні театри, театр оперети, на художні виставки, перегляд кінофільмів, у музеї тощо. Відійшовши на другому курсі від активної комсомольської діяльності, він продовжив спрямовувати інших до осмислення власних національних історичних і культурних цінностей.

Згодом він твердив, що на другому-третьому курсі навчання став на позиції боротьби проти партійної диктатури, проти однопартійної системи, боротьби за національне звільнення. Нестандартне мислення стурбувало деяких «правильних»

однокурсників, і він постав перед загрозою виключення з університету, яку вдалося уникнути завдяки поїздки на будівництво домни у м. Жданов (нині Маріуполь). Там він здобув практичний досвід журналістської роботи в багатотиражній газеті будови та продовжив роботу з інформування молоді щодо національних ідей.

Після піврічної праці на домні він відновив навчання в університеті. Надалі брав активну участь у різних молодіжних диспутах, зустрічах, вечорах, особливо на тих, куди приходили письменники, яким вдалося повернутися зі сталінських застінків. Часто відвідував засідання університетської літературної студії імені В. Чумака, так званій СіЧі. Відразу ж після заснування Клубу творчої молоді на чолі з Лесем Танюком став його активним членом, впливав на діяльність цього об'єднання.

Захоплення вивченням репресованих і забутих імен української науки та культури привело В. Чорновола до написання дипломної роботи про донедавна забороненого громадського діяча й письменника XIX ст. Бориса Грінченка. Дослідження В'ячеслава переросло рамки дипломної роботи, стало «вирішальним моментом у його національному самоутвердженні». Осмислення поглядів Б. Грінченка посприяли остаточному становленню світогляду В. Чорновола, який мало чим відрізнявся від того, який він мав у зрілі роки.

Закінчивши університет у 1960 р., він як медаліст мав першочергове право отримати роботу в Києві, однак через його вільнодумство розподілу за призначенням у столиці не одержав. Тому, скориставшись викликом на роботу, надісланим із Львівської студії телебачення, поїхав працювати до Львова. Під час роботи на телебаченні просував передачі про здобутки національної культури, плеяду молодих шістдесятників, відкидав ідеї радянського ура-патріотизму. Налагоджував контакти з львівською творчою інтелігенцією.

У 1963 р. повернувся до Києва для завершення кандидатської дисертації. Поновив і розширив зв'язки з плеядою київських шістдесятників. Як організатор або як учасник брав участь у різноманітних їхніх заходах. Активно долучився до розповсюдження та підготовки самвидаву.

Під час масових арештів 1965 року представників української інтелігенції В. Чорновіл разом з І. Дзюбою та В. Стусом відкрито виступив проти репресій влади. Згодом був організатором і учасником петиційних кампаній протесту проти репресій. Щоб донести інформацію до громадськості, показати об'єктивні причини і перебіг репресій та відтворити реальні образи засуджених людей, які були не абстрактними «буржуазними націоналістами», а талановитими й обдарованими представниками української інтелігенції, підготував дві об'ємні книги.

Наприкінці 1960-х рр., у час наступу реакції, посилення утисків і нетерпимості до інакодумців, відмови багатьох від активної громадської діяльності, В. Чорновіл відкинув ідею угодовства з владою, не поділяв фаталістичних настроїв, підштовхував інших до праці. Підтримував і розширював контакти з опозиційно налаштованими до влади людьми з різних областей України та республік СРСР. Допомогавав розв'язувати найрізноманітніші проблеми друзів і знайомих; його помешкання стало прихистком для переслідуваних.

За свої погляди і громадську діяльність В. Чорновіл неодноразово був підданий різноманітним репресіям з боку влади. Втрачав місце роботи, не мав змоги влаштуватися за фахом, зазнавав морально-психологічного тиску там, де працював, чи в КДБ, його паплюжили в пресі чи у т. зв. анонімному самвидаві КДБ, він чотири рази був засуджений на різні терміни покарання та ув'язнення. Репресії його не зломали, навпаки перетворили в активного лідера зі зрілим політичним мисленням.

Таким чином, суспільно-політичні погляди В. Чорновола сформувались під впливом реформаційних процесів 1950–1960-х років, пізнання прихованої від суспільства інформації, спілкування з представниками української інтелігенції, які пережили сталінські репресії, а також у ході репресивних дій влади щодо нього. Він став одним із провідних діячів українського руху Опору 1960–1980-х років, що сприяв поширенню самвидаву, організовував акції протесту щодо переслідуваних представників українського національного руху, координував допомогу політ'язням тощо.

У *третьому розділі* – «Редакційно-видавнична діяльність В. Чорновола» проаналізовано особливості утворення і видання В. Чорноволом самвидавчого журналу «Український вісник», розгортання роботи прес-служби Української гельсінської спілки, причини створення Української незалежної видавничо-інформаційної спілки та його заходи щодо розбудови пресо-інформаційної мережі НРУ й заснування газети «Час-Тіме» (згодом перейменованої в «Час»).

В'ячеслав Чорновіл був одним із тих журналістів, які за допомогою професійної діяльності впливали на піднесення й консолідацію українських національних сил. Офіційна журналістська кар'єра молодого перспективного працівника ЗМІ припинилася через його політичне переслідування з боку влади у 1966 р. Відтоді В. Чорновола не приймали на роботу в державні ЗМІ, і йому лише час від часу вдавалося друкуватися під іншими прізвищами.

Під час ув'язнення у 1967–1969 рр. В. Чорновіл, проаналізувавши як свою діяльність до арешту, так і становище руху Спротиву в Україні, вирішив розпочати роботу зі систематичного інформування громадськості про перебіг протистояння незгодних з режимом. Після виходу на волю наприкінці 1969 р. створив підпільний журнал «Український вісник».

Суворі вимоги конспірації, обмежене коло його видавців, складність збору інформації впливали на зміст, періодичність виходу та географію поширення цього часопису. Проте наперекір цьому В. Чорновіл готував чергові номери підпільного журналу, в яких містились як недоступна для читачів із офіційних ЗМІ широка інформація з різних регіонів України про порушення прав громадян, регулярне політичне переслідування, судові вирoki, становище політ'язнів-українців, так і заборонені цензурою літературно-публіцистичні праці різних авторів. За короткий дворічний період виходу «Вісника» до ув'язнення В. Чорновола у 1972 р. журнал здобув велику популярність і помітно впливав на збільшення інформації про рух Опору як в Україні, так і за її межами, додав нового імпульсу цьому руху, ослабленому репресіями.

Після того, як В. Чорновіл у другій половині 1980-х рр. відновив вихід журналу вже як легальне видання, він продовжував зацікавлятися джерелом

висвітлення прихованої інформації і фактором стимуляції громадської активності. Редакція В. Чорновола випустила 14 номерів часопису, вісім з яких було видано наприкінці 1980-х рр. Під впливом «Вісника» формувались українські незалежні ЗМІ, поширювалися реформаторські, національно-визвольні ідеї в суспільстві, консолідувалися прихильники боротьби за нове суспільно-політичне й національне становище України. Як і в 1970-х рр., на якості матеріалів та оформленні журналу позначилися репресивні заходи влади.

Ініціювавши створення у 1988 р. першої української політичної організації періоду «перебудови» – Українську гельсінську спілку, В. Чорновіл на основі редколегії «Українського вісника» утворив пресову службу УГС. Завдяки цьому нова неформальна організація відразу ж отримала ефективно діючу прес-службу, що мало велике значення для розгортання діяльності УГС у той складний для свободи слова час. Невдовзі В. Чорновіл зумів налагодити випуск низки різноманітних пресових видань УГС в різних регіонах України й за її межами, розширити та збільшити кореспондентську мережу.

Діяльність прес-служби УГС ускладнювали відсутність приміщень, технічного обладнання, професійних кадрів та нестача фінансів. Проте її робота відіграла найважливішу роль у становленні УГС. Без оперативного поширення прес-службою інформації Спільці складніше було б долати монополію влади на висвітлення подій.

Наприкінці 1989 р., самоусунувшись від розгортання конфлікту в керівництві УГС, В. Чорновіл приступив до створення Української незалежної видавничо-інформаційної спілки, що мала працювати як інформаційне агентство, інформцентр та пресове видавництво. З обранням В. Чорновола головою Львівської обласної ради та депутатом Верховної Ради України він був змушений через надзвичайну важливість нової сфери діяльності відмовитися від довершення роботи зі створення незалежної інформаційно-видавничої агенції.

Очоливши у 1992 р. НРУ, В. Чорновіл продовжив розбудовувати рухівську інформаційну службу. Розумів, що ефективність її роботи стане запорукою дієвості партії, забезпечить Рухові помітне місце в інформаційному просторі країни, сприятиме формуванню у громадян України й представників закордонних держав належного ставлення до партії та різних процесів в державі. Тому значну увагу звернув на вдосконалення взаємобміну інформацією в середині організації, посилення співпраці зі ЗМІ, розвиток рухівської преси. Економічна криза 1990-х рр., проблеми з фінансовим забезпеченням рухівської прес-служби, внутрішньоорганізаційні кризові процеси негативно позначилися на її роботі. Однак праця щодо її створення не призупинялася. Пресова агенція Руху налагодила випуск щоденних інформаційних прес-релізів «Рух-прес» українською мовою обсягом 1-2 сторінки формату А4. Видавали також щоденні інформаційні прес-релізи «Rukh-Fax» англійською мовою. З вересня 1992 р. започатковано випуск регулярних збірників матеріалів – тижневий випуск «Рух-прес», а з 1995 р. 16–24 сторінкового інформаційно-аналітичного бюлетеня «Вісник Руху». Станом на 1996 р. Рух мав понад 40 власних газет та журналів загальним тиражем більше 700 тисяч примірників.

Зважаючи на гостру необхідність незалежних демократичних всеукраїнських видань, В. Чорновіл створив у 1995 р. тижневик «Час-Тіме». Газету він не проголосив офіційно Руху, а розглядав як загальнодемократичне видання, що мало сприяти консолідації національно-демократичних сил. «Час-Тіме» не лише виконувала свою безпосередню роль у створенні інформаційного продукту, а й виступала організатором і спонсором різноманітних молодіжних, гуманітарних, спортивних та культурно-масових заходів.

Разом із газетою В. Чорновіл створив видавництво «Час» для випуску книг, що мали велике значення для самоствердження і розвитку українського народу. Так, лише упродовж 1997 р. було надруковано сім книжок, зокрема Ю. Андруховича «Рекреація», Ю. Луцького «Між Гоголем і Шевченком», збірник спогадів про І. Світличного «Доброокий» та ін. Книги серії не лише надходили у продаж, їх безкоштовно надсилали у фонди бібліотек, навчальних закладів тощо.

Отже, важливою і результативною для розгортання українського національного руху і державотворення другої половини ХХ ст. була діяльність В. Чорновола щодо видання позацензурного журналу «Український вісник», створення прес-служби Української гельсінської спілки, реорганізації інформвідділу Народного Руху України та створення всеукраїнської газети «Час-Тіме» і видавництва «Час». Редакційно-видавнича діяльність В. Чорновола сприяла утвердженню в українському суспільстві національних цінностей, ідей політичної та економічної незалежності, демократизації, тощо.

У *четвертому розділі* – «Участь В. Чорновола у становленні громадських та політичних організацій» розкрито причини, особливості і програмні документи ініційованих і створених В. Чорноволом правозахисної організації – Громадського комітету захисту Ніни Строкатої та Української гельсінської спілки, а також його участь в заснуванні і трансформації НРУ у політичну партію й діяльність В. Чорновола на посаді голови Руху.

На початку 1970 р. становище тих, хто виборював у СРСР право на вільний розвиток особи і національної спільноти, ускладнилося, влада посилила репресивні заходи. Поступово зменшувалася кількість осіб, котрі брали участь у громадських акціях, масштабні петиційні кампанії перетворились у справу одинаків. Обставини змушували шукати нових форм боротьби.

На переконання В. Чорновола, актуальною стала ідея створення правозахисної організаційної структури, від імені якої мали надалі здійснювати діяльність з відстоювання прав громадян. Створювати таку організацію В. Чорновіл розпочав після арешту на початку грудня 1971 р. однієї з активних учасниць руху Опору, одеситки Н. Строкатої – дружини політв'язня С. Караванського. Розпочати заплановану діяльність Комітету не вдалося через широкомасштабні арешти опозиційних діячів у січні 1972 р., в результаті яких ув'язненими виявилися фактично всі його члени.

Після повернення з ув'язнення В. Чорновіл ініціює відновлення діяльності Української гельсінської групи, заснованої у 1976 р., а невдовзі створює першу українську політичну організацію другої половини 1980-х рр. – Українську

гельсінську спілку. Спільно з Богданом і Михайлом Горинями підготував програмний документ Спілки, яку й очолював у перший рік її діяльності.

Вдалою виявилася обрана засновниками УГС тактика праці, спрямована на радикальне ламання суспільного ладу, що ґрунтувалась на ненасильницьких, мирних, еволюційних методах. Тактика поступового перебирання влади від компартії була характерною й для національно-демократичних рухів Польщі та республік Балтії, які поступово висували й розширювали перелік вимог і за допомогою реформаторської частини апарату радянського режиму розбивали владну систему. В своїй діяльності ці структури порушували політичні, екологічні, соціальні, релігійні, культурницькі та інші питання.

Важливу роль у діяльності УГС відводили налагодженню тісних взаємовідносин з різними організаціями – суспільно-політичними, просвітницькими, культурологічними. Членам УГС як радикальніше налаштованим людям давали завдання вступати у різні громадські організації, не відмовлятися від участі в їхніх керівних органах та відповідно скеровувати ці організації. Віддаючи належне активній послідовній діяльності В. Чорновола його обирали в керівні органи різних неформальних організацій.

Створення колишніми політв'язнями Спілки, їхня активна участь у структурах неформальних організацій, мітингах надзвичайно турбували владу. Відповідно були розроблені численні методичні матеріали щодо боротьби з УГС, проти організації здійснювалась дезінформаційна кампанія в ЗМІ, переслідувались її члени. Зазнавав утисків В. Чорновіл, вчергове його було ув'язнено.

Незважаючи на репресії з боку влади, В. Чорновіл і далі очолював УГС, яка розширювала сфери і межі своєї діяльності, збільшувала кількість своїх членів та прихильників.

Діячі УГС продовжили працю редакції «Українського вісника» щодо координації діяльності з представниками національно-демократичних рухів республік СРСР.

У період становлення та розвитку УГС не вдалося уникнути непорозуміння та конфліктних ситуацій між членами організації. Неузгодженість позицій щодо діяльності та організаційної трансформації Спілки виникла між головою УГС Л. Лук'яненком та В. Чорноволом, що змусили останнього відійти від участі в керівництві УГС.

В'ячеслав Чорновіл відіграв значну роль в утворенні широкого громадського об'єднання, яким став НРУ. Оголошення про формування масштабної громадської структури, яка об'єднала б різні організації під назвою «Демократичний фронт», В. Чорновіл з одностумцями оприлюднив на червневих мітингах 1988 р. у Львові і написав проект його програми. На заводі організаційному утворенню Демократичного фронту стали репресії влади, яка 4 серпня 1988 р. вперше вдалася до кривавого розгону мітингу, а надалі заборонила проводити подібні акції і залякувала громадськість. Заварила влада створити фронт у Вінниці, Києві, Хмельницькому.

В. Чорновіл та інші провідні члени УГС спочатку насторожено поставилися до ініціативи творчої інтелігенції утворити Народний Рух України, серед якої було

багато членів КІРС, вбачаючи в цьому можливість влади спрямувати енергію народу у вигідне їй русло. Хоча вирішили взяти участь у черговій спробі створення всенародної організації. В. Чорновіл особисто сприяв розбудові рухівських структур, брав участь у роботі комітетів щодо підготовки установчих зборів організацій Руху, зокрема комітету з організації всеукраїнського Установчого з'їзду НРУ.

Під час виступу на Установчому з'їзді НРУ В. Чорновіл закликав відкинути розбіжності між прихильниками радикальних і поміркованих ідей для створення масштабної української організації.

Після Установчого збору Руху В. Чорновіл продовжив брати активну участь у діяльності та організаційному структуруванні НРУ. На початку 1990 р. доклав чимало зусиль, щоб відстояти концепцію існування Руху як широкої громадської організації народнофронтівського типу, вважаючи, що перетворення НРУ в партію буде непоправним ударом по його дієздатності й не дасть йому змоги досягти наміченої мети – активізувати процес українського національного відродження і наблизити час відродження Української держави.

Із здобуттям незалежності України для В. Чорновола та Руху розпочався черговий етап політичного життя. В. Чорновіл закликав здійснити швидку реорганізацію діяльності всіх національно-демократичних сил в нових політичних умовах. Виступив за надання опозиції нового конструктивного характеру, за налагодження співпраці з Президентом, але на основі чітко виписаних її засад.

НРУ, на його переконання, потрібно було надати нових організаційних форм, оскільки він зіткнувся з дезінтеграційними процесами, котрі переживали подібні утворення в інших країнах колишнього соціалістичного табору. Проте, на відміну від більшості народнофронтівських організацій, Рух не зміг прийти до влади. Тому НРУ потрібно було трансформувати у політичну партію для збереження матеріальних ресурсів, членства та вагомого місця в політичному житті країни.

Делегати III Всеукраїнського збору Руху підтримали ідею В. Чорновола і обрали його співголовою організації. На IV зборі його обрали одноосібним головою НРУ (грудень 1992 р.).

В. Чорновіл на посаді голови НРУ докладав значних зусиль для забезпечення ефективної діяльності партії. Здійснював організаційну реорганізацію центральних і крайових структур, формував агітаційно-пропагандистський апарат, створював інформаційно-видавничий відділ, налагоджував систему підготовки нових кадрів, а також фінансово-матеріальне забезпечення партії.

Незважаючи на тривалий період перебування в опозиції, відсутність стабільного фінансування, складну соціально-економічну та політичну ситуацію в країні, В. Чорновіл зумів утримувати рухівський потенціал, організаційно посилювати партію, збільшувати чисельність парламентської фракції. Завдяки його діяльності на посаді голови партії НРУ впродовж 1990-х рр. був однією з провідних українських політичних сил.

Проблематичним для В. Чорновола виявився внутрішньопартійний конфлікт протягом 1998–1999 рр., який він не зміг вирішити за життя.

Тобто, В. Чорновіл був ініціатором або співорганізатором низки правозахисних та громадсько-політичних організацій, що сприяли поступу національно-визвольного руху, утвердженню права українського народу на самовизначення, формуванню основ Української держави. Зокрема, Громадського комітету захисту Ніни Строкатої, Української гельсінської спілки, Народного Руху України та ін.

У п'ятому розділі – «Державотворча діяльність В. Чорновола» досліджено діяльність В. Чорновола на посаді голови Львівської обласної ради (1990–1992 рр.), участь у виборах Президента України 1991 р. та парламентських виборчих кампаніях 1990 р., 1994 р. та 1998 р., а також його роботу як народного депутата України, керівника фракції НРУ у Верховній Раді України.

У 1990 р. В. Чорновола обрали головою Львівської обласної ради. Відповідно, обрання головою облради людини, яка користувалася на Львівщині значним авторитетом, характеризувалася вмінням політика було в тодішніх складних суспільно-політичних умовах успішним політичним рішенням, що сприяло посиленню демократичних сил і процесів в області та в Україні загалом.

Із метою перебирання управління областю з-під контролю обкому КПУ у своє ведення облрада терміново реорганізувала структуру облвиконкому, утворивши нові підрозділи, було створено власний пресовий орган тощо.

Довгоочікуваною для багатьох мешканців Львівщини стала ухвала облради про проголошення української національної символіки і національного гімну офіційно прийнятими на території Львівської області. Із першої сесії обласної ради приступили до впровадження економічних реформ на території області. З-поміж різних питань пріоритетними для В. Чорновола були економічні, тому не випадково близько 80% рішень обласної ради стосувалось економіки.

Гострим і конфліктним для Львівської облради, подібно, як для інших рад галицького регіону, виявилось релігійне питання.

Обласна рада на чолі з В. Чорноволом, користуючись широкою підтримкою населення Львівщини, викликала негативне ставлення до себе з боку компартійних, силових та виробничих структур. Проти обласної ради ЗМІ розгорнули дискредитаційну кампанію, координовану з міліцією і КДБ, рішення облради неодноразово оскаржував прокурор області, блокував обласний комітет КПУ.

Рішучі дії В. Чорновола щодо консолідації демократичних сил і протидії наступу компартійного апарату на здобуті права були підтримані громадськістю Львівщини привели до того, що наприкінці 1990 р. правляча в країні КПУ остаточно прогала боротьбу за Львівщину.

У контексті боротьби з компартією, необхідності консолідації демократичних сил і налагодження економічної співпраці в межах регіону поширилась ідея координації діяльності обласних рад західного регіону України, де значну кількість депутатських мандатів здобув демократичний блок. У результаті було реалізовано ідею В. Чорновола про координацію діяльності Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обласних рад і утворено т. зв. Галицьку асамблею на початку 1991 р.

3 березня 1992 р. на десятій сесії Львівської обласної ради В. Чорновіл заявив про свою відставку з посади голови облради, мотивуючи це рішення як змінами

законодавства, внаслідок яких повноваження голови облради зменшилися, так і переходом на постійну депутатську роботу до Верховної Ради України.

У 1991 р. В. Чорновіл взяв участь у виборах Президента України. Запровадження посади Президента України він вважав важливою державотворчою дією, що забезпечить ефективність управлінських механізмів в країні. Він одразу після законодавчого запровадження посади Президента звернувся до лідерів Руху та інших демократичних організацій із пропозицією, чи, радше з вимогою, негайно створити виборчий блок «Демократична Україна» та висунути єдиного кандидата. Однак обрати єдиного кандидата не вдалося, і на виборах виявилось кілька кандидатів від демократичних організацій.

В'ячеслав Чорновола на посаду Президента України висунув НРУ та низка інших організацій і трудових колективів. З-поміж інших кандидатів-демократів він мав найвищий рейтинг довіри серед виборців і був головним конкурентом фаворита виборів – Л. Кравчука. Багато хто з числа як безпосередніх учасників перегонів, так і інших політичних осіб погоджувалися з тим, що єдиний кандидат від демократичних сил міг стати реальним конкурентом Л. Кравчуку. Не відкидав цього і Л. Кравчук.

За результатами виборів В. Чорновіл поступився Л. Кравчуку, набравши 23,27% голосів, але суттєво випередив усіх інших кандидатів від демократичних сил. Обнадійливими для В. Чорновола виявились результати референдуму щодо підтримки громадянами незалежності України. Такий результат був отриманий і завдяки просвітницькій діяльності В. Чорновола в ході виборчої кампанії 1991 р.

Наприкінці 1980-х рр. В. Чорновіл розпочав брати активну участь у виборах вищих та регіональних представницьких органів влади. Під час виборів до Верховної Ради СРСР у 1989 р. сприяв обранню опозиційних кандидатів, а на виборах 1990 р. до Верховної Ради УРСР та Львівської обласної ради проводив власну виборчу кампанію. Депутатом Верховної Ради обирався також у 1994 р. та 1998 р.

З першого пленарного дня роботи Верховної Ради, обраної у 1990 р., В. Чорновіл почав ініціювати різноманітні пропозиції, значну частину з яких уже обговорили або апробували у Львівській обласній раді. Увійшов у склад опозиційного депутатського об'єднання – Народну раду, невдовзі також у депутатську групу «Радикали».

Наявність у Народній раді яскравих особистостей, які подібно до В. Чорновола направляли й активізували її діяльність, дала парламентській меншості змогу неодноразово досягати потрібного їй результату при ухваленні законопроектів і постанов.

Із переходом В. Чорновола на постійну роботу у Верховну Раду його праця як народного депутата інтенсифікувалася. Він брав участь в обговоренні й ухваленні всіх важливих питань, зокрема ухваленні Конституції України, реорганізації державного управління країни, економічних реформ, формування армії, ситуації в Криму і на Чорноморському флоті, ядерного роззброєння, відносин з Росією та іншими країнами тощо.

Виступаючи за політичну структурування суспільства й парламенту, В. Чорновіл наголошував на потребі підвищення політичного статусу партійних фракцій у Верховній Раді.

Власну парламентську діяльність та роботу рухівської фракції В. Чорновіл спрямовував на досягнення економічного розвитку в поєднанні з національним відродженням України. Закликав лідерів усіх депутатських фракцій та груп відмовитися від розгляду заполітизованих питань, що можуть дестабілізувати роботу парламенту.

В'ячеслава Чорновола і фракцію НРУ доволі часто критикували за недостатню увагу до економічних та соціальних питань під час парламентської діяльності. Він з тим же погоджувався, зазначаючи, що і він, і депутати фракції неодноразово порушують зазначені питання в сесійному залі.

Обраний на мажоритарному окрузі народним депутатом В. Чорновіл не тільки регулярно зустрічався з виборцями, читав листи і звернення, проводив прийоми громадян з особистих питань, але щорічно звітував у своєму окрузі про роботу у Верховній Раді. Після проходження в 1998 р. в парламент за списком партії НРУ В. Чорновіл обрав собі для кураторства Кримську автономію.

Під час внутрішньопартійного конфлікту, що спричинив розкол у рухівській фракції В. Чорноволу не вистачало часу для відновлення нормальної діяльності фракції, оскільки він значні зусилля докладав для стабілізації ситуації в партії, перебуваючи у постійних поїздках до крайових організацій Руху. Це негативно позначилося на його діяльності в парламенті, хоча він брав участь в обговоренні важливих питань на пленарних засіданнях.

Загибель В. Чорновола не змінила ситуацію в розколеній рухівській фракції. Безпідставними виявилися твердження внутрішньофракційних опозиціонерів, що вся повнота відповідальності за розкол фракції і партії лежить на В. Чорноволові, оскільки з його відходом мали зникнути перешкоди для відновлення єдності та нормалізації роботи. Навпаки, серед тих, хто домагався відсторонення В. Чорновола від керівництва фракцією, почалися розбіжності.

Таким чином, отримавши в 1990 р. депутатський мандат, а невдовзі посаду голови Львівської обласної ради, В. Чорновіл здобув можливість розгорнути втілення своїх державотворчих ідей та планів. Для утвердження самостійності України та розгортання реформ, він працював під час президентської виборчої кампанії 1991 р. Фактично всі важливі державотворчі рішення, що Верховна Рада України прийняла упродовж 1990–на початку 1999 р. були ухвалені за активної участі В. Чорновола. Тобто, на посаді голови Львівської обласної ради, під час президентської кампанії 1991 р., діяльності у Верховній Раді України він спрямовував свої зусилля на розбудову та зміцнення української державності.

У висновках дисертації узагальнено основні результати проведеного дослідження:

1. Внесок В. Чорновола в історію українського народу залишається маловивченим. Нема ґрунтовних аналітичних науково-історичних чи літературно-публіцистичних узагальнюючих праць, в яких було б комплексно досліджено його

життя і діяльність. Відповідно, комплексне наукове вивчення постаті В. Чорновола в дисертаційному дослідженні зроблено вперше.

2. Значний фактографічний матеріал про В. Чорновола дозволяє повномасштабно розкрити життя і діяльність цієї особистості. Виявлений широкий джерельний комплекс матеріалів ще не отримав ретельного наукового вивчення. Велика кількість архівних документів уперше була піддана джерелознавчому аналізу й синтезу під час написання цієї роботи і введена у науковий обіг. Опираючись на не актуалізовані раніше джерела, вдалося зробити низку нових узагальнень та висновків.

3. В молоді роки В. Чорновіл був типовим представником свого часу, який виховувався під впливом комуністичних міфів та ідеологем, одним із репрезентантів покоління, котрому батьки боялися сказати правду про минуле і тодішні реалії життя, щоб оберегти від знищення.

Зі вступом у 1955 р. до Київського державного (нині національного) університету імені Тараса Шевченка В. Чорновіл опинився в новому середовищі, отримав доступ до нових знань. Фактично з першого курсу в нього почало змінюватися світосприйняття. Розвінчування культу особи Сталіна з його масовими репресіями, нищенням прав національних республік стало справжнім переворотом для В. Чорновола, остаточним ударом, після якого він почав радикально переглядати свої погляди. Певною мірою внутрішня опозиційність його родини до тоталітарної системи, дитячі спогади про результати голодоморів внутрішньо підготували його до змін. До цього додалися власні київські споглядання «інтернаціональної» рівності української культури в УРСР, коли навіть у столиці траплялося негативне ставлення до нього у зв'язку з його спілкуванням українською мовою. Інформація про те, що радянські війська зброєю придушили національне піднесення в Угорщині, посприяла В. Чорноволу зрозуміти, що причиною трагедії українського народу є не лише культ особи вождя, а й існуючий тоталітарний режим.

Відкрити для себе правдиву історію свого народу та його приховану культурну велич В. Чорноволу вдалося під час відвідування зустрічей вузького кола викладачів і науковців університету, на яких читали й обговорювали заборонені цензурою книги. Його знання з української історії і культури поглиблювалися в ході участі у численних молодіжних диспутах, літературних та мистецьких вечорах і зустрічах. Пошукові національного самоствердження В. Чорновола сприяли розмови з діячами української культури, які вижили або не зломалися в роки нищення української культурної еліти.

Від другого курсу В. Чорновіл перестав бути комсомольським активістом, більше уваги приділяв самоосвіті, не приховуючи свого нового нестандартного мислення, часто вступав у дискусії. Найімовірніше, саме протягом другого-третього курсу відбувався процес формування його світоглядних основ, почалося витворення нової системи поглядів. Мабуть, ще не була остаточно визначена його позиція щодо політичного, культурного, економічного, соціального становища українського народу, власного місця в боротьбі за утвердження національного самоствердження

українців. Однак проявлялися характерні риси власного національного «Я» В. Чорновола.

Знаменними для нього виявилися вибір теми дипломної роботи та приїзд до Львова в пошуках матеріалів для її написання. Погляди Б. Грінченка, осмислені під кутом виміру життя Західної України з її українськомовними містами, масовим українським патріотизмом стали вирішальним акцентом у національному самоутвердженні В. Чорновола. Можна вважати, що його світогляд на той час уже повністю сформувався і мало чим відрізнявся від того, який він мав у 1990-х рр., з тією хіба різницею, що в зрілі роки погляди лише поглибились і розширились.

Загартували характер, посилили незламність, додали нових знань та зміцнили віру у справедливість власних поглядів і доцільність боротьби за права особи й національної спільноти В. Чорновола репресивні дії влади щодо нього. Він остаточно став цілісною особистістю, визначним лідером українського національного спротиву.

4. Ще зі шкільних років В. Чорновіл виробляв у себе організаторське вміння. Під час навчання в університеті як комсомольський активіст, комсорг групи організовував студентів на відвідування культурно-масових заходів. Відкинувши пропаговані з волі тоталітарного режиму ідеології, почав спрямовувати свою та інших увагу на пізнання української культури й історії. Брав активну участь у культурницьких заходах, які організовували представники молоді української інтелігенції – шістдесятники. Під час праці на будові домни в Маріуполі чи будівництві Київської ГЕС використовував свою посаду для виховання робітничої молоді в українському дусі. Велику увагу приділяв підготовці та поширенню самвидаву.

У ході масових арештів представників молоді української інтелігенції у 1965 р. В. Чорновіл був серед тих, хто відкрито виступив із протестом проти арештів, був організатором і учасником різних заходів протесту проти репресій. Не полишив боротьби за свої та інших права під час ув'язнення, був одним з найактивніших організаторів акцій протесту політ'язнів.

5. Він став одним з найвідоміших журналістів в історії українського національного руху другої половини ХХ ст., чий публіцистичні праці та друковані видання викликали значне зацікавлення в українській і зарубіжній громадськості. Заснований В. Чорноволом в складних умовах 1970–1980-х рр. журнал «Український вісник» став джерелом висвітлення прихованої інформації і фактором стимуляції громадської активності. Утворення на основі редакції «Українського вісника» прес-служби Української гельсінської спілки дозволило цій політичній організації швидко розгорнути активну діяльність.

Самоусунувшись від участі в конфліктній ситуації у керівництві УГС наприкінці 1989 р., В. Чорновіл почав створювати Українську незалежну видавничо-інформаційну спілку. Проте через заангажування роботою на посаді голови Львівської обласної ради та депутата парламенту він не зміг надалі реалізувати перспективний інформаційний проект.

Із обранням В. Чорновола на посаду голови НРУ у 1992 р. він надав важливого значення реорганізації і стабілізації діяльності рухівського інформаційного відділу.

Завдяки таким заходам В. Чорновола Рух тоді належав до обмеженого числа партій в Україні, які мали структуровану працевздатну прес-службу з численною і розгалуженою мережею пресових видань. Важливим його досягненням було створення тижневика «Час-Тіме», зважаючи на гостру необхідність незалежних демократичних всеукраїнських видань. Утворення видавництва «Час», дозволяє твердити, що В. Чорновіл належав до числа небагатьох політичних діячів, які не лише dbали про піар своєї партії, а й вкладали кошти у видання книг, розвиток української культури, піднесення національної свідомості.

6. В. Чорновіл був організатором першої в Україні у 1970-х рр. правозахисної організації – Комітету захисту Ніни Строкатої, заснування якої свідчило про розгортання процесу організаційного оформлення в середовищі опозиційно налаштованих до влади діячів. Повернувшись у середині 1980-х рр. в Україну з ув'язнення і заслання, він продовжив громадсько-політичну роботу, спрямував зусилля на активізацію діяльності українського національного руху, відновлення політичної та економічної самостійності України. У 1988 р. В. Чорновіл ініціював створення і був співавтором програмних документів УГС, що впливала на радикалізацію програмних позицій неформальних організацій, сприяла утвердженню в суспільстві ідеї незалежності України.

Був В. Чорновіл серед ініціаторів і організаторів утворення, а невдовзі прихильників збереження широкої народнофронтівської організації – Народного Руху України, що об'єднав суспільство для досягнення національного та державного відродження українського народу. Вдалося В. Чорноволу завдяки реорганізації НРУ в політичну партію зберегти організаційні структури Руху та роль впливового суб'єкта політичного життя в новітній період української державності. З-поміж інших організацій і партій Рух під керівництвом В. Чорновола характеризувався великим та дієвим управлінським апаратом, значною кількістю членів, дієвим інформаційним відділом із розгалуженою мережею партійної преси, наявністю структури з підготовки кадрів не лише для своєї, а й для інших партій і організацій. Складною проблемою для В. Чорновола виявився внутрішньопартійний конфлікт 1998–1999 рр., який завдав непоправного удару по Руху як цілісній дієвій партії. В. Чорноволу не вдалося ні його попередити, ні залагодити.

7. Після обрання В. Чорновола на посаду голови Львівської обласної ради він безпосередньо зміг практично реалізувати свої реформаторські ідеї. На Львівщині розгорнувся широкий процес реорганізації управлінської вертикалі, департизації, запровадження національної символіки й свят, створення мережі незалежних ЗМІ, відродження українських національних церков і національних культурних традицій, сприяння відновленню самобутності національних меншин, запровадження передумов для створення національної армії та комплексу соціально-економічних реформ тощо.

За двохрічний період керівництва областю він набув нового для себе досвіду державного управління в межах області, збільшив свій авторитет на загальнонаціональному рівні. Водночас допускав прорахунки в своїй кадровій політиці, не зміг запровадити повномасштабні економічні реформи.

8. Зважаючи на вагоме значення першої особи країни для визначення курсу спрямування і темпів розвитку відродженої держави, В. Чорновіл взяв участь у президентській виборчій кампанії 1991 р. Головним гаслом його передвиборчої програми було об'єднати весь народ країни навколо побудови Української національної держави та відкритого громадського суспільства за допомогою негайних, рішучих і комплексних політичних та соціально-економічних реформ. Через низку причин В. Чорноволу як одному з головних учасників президентських виборів не вдалося досягти домовленостей з іншими кандидатами від демократичних сил про висунення єдиної кандидатури на виборах. Унаслідок цього демократичні сили не змогли, по-перше, цілісно заявити себе на виборах, а по-друге, після обрання Президентом України Л. Кравчука були вже не здатні підштовхувати його до проведення радикальних політичних та економічних реформ.

Участь В. Чорновола у президентській виборчій кампанії 1991 р. позитивно вплинула на формування серед українського населення схвального ставлення до ідеї незалежності України, піднесення рівня національної свідомості, утвердження демократичних цінностей.

9. Діяльність В. Чорновола як депутата Верховної Ради України сприяла посиленню дієздатності національно-демократичної меншості, формуванню повноцінної законодавчої бази країни, протидії заходам деструктивних сил щодо ухвалення антидержавних й антиринкових законів, утвердженню демократичних принципів парламентаризму в Україні. Разом з тим допускав він прорахунки при організаційній роботі фракції, міжфракційній діяльності, не завжди його ініціативи підтримували в парламенті.

На основі проведеного дослідження можна запропонувати наступні рекомендації:

- життя і діяльність В. Чорновола не можна розглядати відірвано від історичних подій, а лише в контексті суспільно-політичних процесів, оскільки спостерігається взаємообумовленість і взаємовплив між постаттю В. Чорновола та історичним контекстом подій;

- для пізнання і осмислення особистості В. Чорновола, ґрунтовного аналізу його досягнень і прорахунків як науковою спільнотою, так і суспільством, потрібно продовжувати ретельно вивчати наявний широкий історіографічний комплекс джерел, в якому є інформація про В. Чорновола. Актуальним залишається провести історіософське осмислення поглядів В. Чорновола на проблеми державотворення, націотворення тощо;

- зважаючи на роль і значення діяльності В. Чорновола в історії України другої половини ХХ ст. логічним було б поглибити вивчення його постаті і політичної спадщини в курсах історії України та політології;

- необхідним є також для поглиблення і розширення знань про В. Чорновола укласти і видати збірник документів, пов'язаних із В. Чорноволом, в якому було б відображена його діяльність різних періодів життя;

- для наукової спільноти і суспільства є цінним укласти і видати збірник випусків «Українського вісника», видань прес-служби УГС;

- важливим є видати повний бібліографічний покажчик праць В. Чорновола, а також публікацій про нього;
- доцільно упорядкувати і виділити в окремі фонди документи про В. Чорновола, що зберігаються в держархівах України, доповнивши їх документами і матеріалами з приватних колекцій і партійних архівів;
- необхідно надати державну підтримку тим, хто готує й видає спогади та мемуари учасників національного руху, в тому числі про В. Чорновола;
- для утвердження в Україні правової держави потрібно дотримуватися прав громадян і національних спільнот;
- для утвердження в Україні демократичних цінностей потрібно забезпечити розвиток ЗМІ, партійної системи, парламентаризму, місцевого самоврядування тощо.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

Монографії

1. Деревінський В. Ф. На гребені боротьби. Діяльність В'ячеслава Чорновола у другій половині 1980-х рр.: монографія / В. Ф. Деревінський. – Київ: УВС ім. Ю. Липи, 2010. – 220 с.
2. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: монографія / В. Ф. Деревінський. – Тернопіль: Джура, 2011. – 224 с.
3. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець: монографія / В. Ф. Деревінський. – Тернопіль: Астон, 2013. – 387 с. (Рецензії: Колесник В. Ф. Рецензія на монографію: Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець: монографія / В. Ф. Деревінський. – Тернопіль: Астон, 2013 / В. Ф. Колесник // Гілея. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 72. – С. 940; Журба М. А. [Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець: монографія / В. Ф. Деревінський. – Тернопіль: Астон, 2013] / М. А. Журба // Мандрівець. – Тернопіль: ТОВ «Мандрівець», 2013. – № 2. – С. 78.)

Статті в наукових фахових виданнях

4. Деревінський В. Ф. Становлення світогляду В'ячеслава Чорновола / В. Ф. Деревінський // Українознавство. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт. іст., 2006. – № 1. – С. 26–31.
5. Деревінський В. Ф. Журнал «Визвольний шлях» як джерело висвітлення діяльності В. Чорновола у 1960-х–на початку 1970-х рр. / В. Ф. Деревінський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Випуск 4. – С. 241–250.
6. Деревінський В. Ф. Теоретична і практична політична діяльність В. Чорновола у 1972–1999 рр. у світлі матеріалів «Визвольного шляху» / В. Ф. Деревінський // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – К.: Сталь, 2007. – № 3. – С. 106–112.

7. Деревінський В. Ф. Праці В. Чорновола – «Правосуддя чи рецидиви терору?» та «Лихо з розуму» як джерело вивчення радянських репресій 1965–1966 рр. / В. Ф. Деревінський // Магістеріум. – К.: КП ВД «Педагогіка», 2007. – Вип. 28. – С. 37–42.
8. Деревінський В. Ф. Діяльність та умови перебування В. Чорновола в ув'язненні / В. Ф. Деревінський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – К.: Київський університет, 2007. – № 91–93. – С. 89–94.
9. Деревінський В. Ф. Моральне самопочуття В. Чорновола під час ув'язнення / В. Ф. Деревінський // Мандрівець. – Тернопіль: ТОВ «Мандрівець», 2008. – № 3. – С. 63–67.
10. Деревінський В. Ф. Позиція В. Чорновола щодо формулювання питання про політичне майбутнє України в «Декларації принципів» УГС / В. Ф. Деревінський // Українознавство. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт іст., 2008. – № 2. – С. 302–306.
11. Деревінський В. Ф. Політичні репресії радянської влади щодо В. Чорновола у другій половині 60-х років ХХ ст. / В. Ф. Деревінський // Історичний журнал. – К.: Вища школа, 2009. – № 5. – С. 73–82.
12. Деревінський В. Ф. Журнал «Український вісник» (1987–1989 рр.) / В. Ф. Деревінський // Українознавство. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт іст., 2009. – № 3. – С. 294–207.
13. Деревінський В. Ф. Внесок В. Чорновола у створення і діяльність УГС / В. Ф. Деревінський // Історичний журнал. – К.: Вища школа, 2008. – № 4. – С. 51–59.
14. Деревінський В. Ф. Внесок В. Чорновола у створення і діяльність прес-служби УГС / В. Ф. Деревінський // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – К.: Сталь, 2009. – № 5. – С. 104–107.
15. Деревінський В. Ф. Пропагандистська кампанія радянської влади проти редколегії «Українського вісника» в другій половині 1980-х рр. / В. Ф. Деревінський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010 – Випуск 6. – С. 67–74.
16. Деревінський В. Ф. Участь В'ячеслава Чорновола у створенні Народного Руху України / В. Ф. Деревінський // Українознавство. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт іст., 2010. – № 1. – С. 142–146.
17. Деревінський В. Ф. Участь В. Чорновола у президентській виборчій кампанії 1991 р. / В. Ф. Деревінський // Історичний журнал. – К.: Вища школа, 2010. – № 1–3. – С. 254–262.
18. Деревінський В. Ф. Участь В. Чорновола у виборчих кампанія 1989–1990 рр. / В. Ф. Деревінський // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – К.: Сталь, 2010. – № 3. – С. 80–86.
19. Деревінський В. Ф. УГС під репресивним тиском радянської влади / В. Ф. Деревінський // Сторінки історії. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – № 30. – С. 183–192.
20. Деревінський В. Ф. Українська гельсінська спілка: проблеми розвитку організації / В. Ф. Деревінський // Магістеріум. – К.: КП ВД «Педагогіка», 2010. – Вип. 41. – С. 38–43.

21. Деревінський В. Ф. Реорганізація В. Чорноволом інформаційно-пресової служби Народного Руху України / В. Ф. Деревінський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ: ПНУ ім. Василя Стефаника, 2011. – Вип. 20. – С. 112–119.
22. Деревінський В. Ф. В. Чорновіл – шеф-редактор газет «Час-Тіме» та «Час» / В. Ф. Деревінський // Українознавство. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт іст., 2012. – № 1. – С. 206–210.
23. Деревінський В. Ф. Партизація Народного Руху України / В. Ф. Деревінський // Сторінки історії. – К.: НТУУ «КПІ», 2012. – № 33. – С. 198–208.
24. Деревинский В. Ф. В. Черновол и избирательные кампании в Верховный Совет Украины в 1994 г. и 1998 г. / В. Ф. Деревинский // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 2. – С. 41–44.
25. Деревинский В. Ф. Роль В. Чорновола в формировании и реализации политики Народного Движения Украины по отношению к действующей в стране власти / В. Ф. Деревинский // Вестник ВЭГУ. – Уфа: Академия ВЭГУ. – 2013. – № 2. – С. 154–157.
26. Деревинский В. Ф. Политические и экономические преобразования во Львовской области в начале 1990 г. / В. Ф. Деревинский // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 5. – С. 50–53.
27. Деревинский В. Ф. Экономические реформы во Львовской области (1990–1992 гг.) / В. Ф. Деревинский // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 7. – С. 57–60.

Статті в інших виданнях, матеріали та тези конференцій

28. Деревінський В. Ф. Етніонаціональне питання в ідейних розробках ОУН(б) та українських дисидентів / В. Ф. Деревінський // Національні рухи опору у Східній і Центральній Європі в кінці 1930-х–до середини 1950-х років: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, 12–13 травня 2005 р, м. Київ / відп. ред. А. Русначенко. – Київ: Вид. Київського міського пед. ун-ту ім. Б. Д. Грінченка, 2005. – С. 98–103.
29. Деревінський В. Ф. Висвітлення становища українців у СРСР у статтях шістдесятників / В. Ф. Деревінський // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Нац. н.-д. ін.-т українознав. та всесвіт іст., 2005. – Т. IV. – С. 106–112.
30. Деревінський В. Ф. Дисидентський рух / В. Ф. Деревінський // Етнократологічний словник: енцикл.-довід. слов. – К.: МАУП, 2007. – С. 129–132.
31. Деревінський В. Ф. Боротьба В. Чорновола за відстоювання прав ув'язнених у 1972–1985 роках / В. Ф. Деревінський // Наукова конференція молодих вчених,

- аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей, 6–9 листопада 2008 р., м. Київ / відп. за вип. П. П. Лізунов. – К: КНУБА, 2007. – С. 10–11.
32. Деревінський В. Ф. Державотворча діяльність В. Чорновола в 1990–1994 рр. / В. Ф. Деревінський // III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу»: доповіді та повідомлення: у 3-х т., 17–19 травня 2006 р., Луцьк. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 2. – С. 335–339.
33. Деревінський В. Ф. Значення євроатлантичної інтеграції в процесі Українського державотворення з погляду В. Чорновола / В. Ф. Деревінський // 36. наукових праць ЛДІНТУ ім. В. Чорновола. Серії «Юридичні науки». – Львів: ЛДПІНТУ ім. В. Чорновола, 2007. – Випуск 2. – С. 234–239.
34. Деревінський В. Ф. Значення відкритого листа В. Чорновола до генсека ЦК КПРС М. Горбачова в історії українського національно-визвольного руху кінця 80-х–початку 90-х рр. XX ст. / В. Ф. Деревінський // Наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей, 4–6 листопада 2008 р., м. Київ / відп. за вип. П. П. Лізунов. – К: КНУБА, 2008. – С. 10.
35. Деревінський В. Ф. Незборимий голос української свободи: [передмова] / В. Ф. Деревінський // Чорновіл В. Твори: в 10-ти т. / упоряд. В. Чорновіл; передм. В. Деревінський. – К.: Смолоскип, 2009. – Т. 6: Документи та матеріали (листопад 1985–квітень 1990). – С. 25–70.
36. Деревінський В. Ф. Положення виборчої програми про федерацію України В. Чорновола на президентських виборах 1991 р. / В. Ф. Деревінський // Наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей: в 2-х частинах, 3–5 листопада 2009 р., м. Київ / відп. за вип. П. П. Лізунов. – К: КНУБА, 2009. – Ч. 1. – С. 10.
37. Деревінський В. Ф. Програмні засади журналу «Український вісник» (друга пол. 1980-х рр.) / В. Ф. Деревінський // Наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей: в 2-х частинах, 16–19 листопада 2010 р., м. Київ / відп. за вип. П. П. Лізунов. – К: КНУБА, 2010. – Ч. 1. – С. 9.
38. Деревінський В. Ф. Трансформація НРУ з громадсько-політичної організації в політичну партію / В. Ф. Деревінський // Народний Рух України: історія, ідеологія та політична еволюція (1989–2009): мат. круглого столу, присвяченого 20-й річниці створення Народного Руху України за перебудову, 22 вересня 2009 р., м. Київ / упоряд. О. В. Андрощук, О. П. Коляструк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 29–37.
39. Деревінський В. Ф. Питання широкої автономії чи незалежності України в програмних документах УГС / В. Ф. Деревінський // Молода нація. – Спецвипуск: Українська гельсінська спілка. – К: Смолоскип, 2011. – С. 47–52.
40. Деревінський В. Ф. Утвердження ідеї конструктивної опозиції Народного Руху України до влади / В. Ф. Деревінський // Народний Рух України: місце в історії та політиці: мат. VIII Всеукр. наук. конф., присвяч. 20-річчю Незалежності України, 25–26 травня 2011 р., м. Одеса / Г. І. Гончарук (голова редкол.). – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 95–103.

41. Деревінський В. Ф. Проблема перетворення НРУ на політичну партію у 1990 р: позиція В. Чорновола / В. Ф. Деревінський // Наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА: тези доповідей: в 2-х частинах, 1–3 листопада 2011 р., м. Київ / відп. за вип. П. П. Лізунов. – К: КНУБА, 2011. – Ч. 1. – С. 11–12.
42. Деревінський В. Ф. Основні ідеологічні засади Народного Руху України / В. Ф. Деревінський // Україна в етнокультурному вимірі століть. Збірник наукових праць / відповід. ред. П. М. Чернега. Випуск 2. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 502–510.
43. Деревинский В. Ф. Проблема избрания единого кандидата от демократических сил на выборах Президента Украины 1991 г. / В. Ф. Деревинский // Альманах современной науки и образования. – Тамбов: Грамота. – 2013. – № 1. – С. 50–52.

АНОТАЦІЯ

Деревінський В. Ф. Громадсько-політична та державотворча діяльність Вячеслава Чорновола. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013.

У дисертації досліджується діяльність видатного громадсько-політичного та державного діяча, лідера Народного Руху України, депутата Верховної Ради України, журналіста Вячеслава Чорновола. Розкрито його роль і значення в суспільно-політичних процесах України другої половини ХХ ст. Розглянуто особливості формування його суспільно-політичних поглядів, активної громадянської позиції, розгортання громадської роботи, здійснення редакційно-видавничої праці, перебування в ув'язненні. Проаналізований внесок В. Чорновола у становлення громадсько-політичних організацій, діяльність на посаді голови Львівської обласної ради, участь у президентській кампанії 1991 р. та роботу у Верховній Раді України.

Ключові слова: депутат, журналіст, обласна рада, парламент, партія, політик, редактор, спілка, фракція.

АННОТАЦИЯ

Деревинский В.Ф. Общественно-политическая и государственная деятельность Вячеслава Чорновола. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2013.

В диссертации исследуется деятельность выдающегося общественно-политического и государственного деятеля, лидера Народного Движения Украины, депутата Верховной Рады Украины, журналиста Вячеслава Чорновола. Раскрыты его роль и значение в общественно-политических процессах Украины второй

половины XX в. Рассмотрены особенности формирования его общественно-политических взглядов, активной гражданской позиции, развертывание общественной работы, осуществление редакционно-издательской работы, пребывания в заключении. Проанализировано вклад В. Черновола в становление общественно-политических организаций, деятельность на должности председателя Львовского областного совета, участие в президентской кампании 1991 и работу в Верховной Раде Украины.

Ключевые слова: депутат, журналист, областной совет, парламент, партия, политик, редактор, союз, фракция.

ANNOTATION

Derevinskiy V. Socio-Political and State Activities of Vyacheslav Chornovil. – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of Doctor of historical sciences, speciality 07.00.01 – history of Ukraine. – Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2013.

The author examines Vyacheslav Chornovil's activity as the prominent public and political statesman, Narodniy Rukh of Ukraine leader, Verkhovna Rada of Ukraine deputy, and a journalist. The author reveals his role and importance in the socio-political processes in Ukraine in the second half of the twentieth century.

Main features of V. Chornovil's philosophical foundations are considered in the article. As a typical representative of his time, V. Chornovil was brought up under the influence of communist myths and ideologies. V. Chornovil is seen as a bright example of his generation, whose parents were afraid to tell the truth about the past and the realities of that time to avoid systemic risks for the family. Social and political views of V. Chornovil were formed under the co-influence of such factors as reformation processes in 1950–60s, knowledge of the hidden information from the public, communication with the representatives of the Ukrainian intelligentsia who survived after Stalin's repressions, as well as during repressive actions of the government against him.

Based on the new values and goals V. Chornovil was actively involved in social and political activities of the so-called 'Shistdesyatnyky' (who acted in 1960s). Due to his organizational work he became one of the leading figures of the Ukrainian Resistance Movement in 1960–1980s, which contributed to the spread of so-called 'samvydav' (self-published), organized a protest of persecution for the representatives of the Ukrainian national movement, coordinated assistance to the political prisoners etc.

One of his professional specification was journalism. V. Chornovil was one of the most prominent scientific and public article writer about the history of Ukrainian national movement in the second half of the twentieth century, his journalistic work and publications aroused considerable interest among national and foreign public. An important and effective for the deployment of the Ukrainian national movement and the state building was his activity for censorship Journal «Ukrainian Herald» abroad publication, the Ukrainian Helsinki Union press service creation, Narodniy Rukh of Ukraine inform department reorganization and the Ukrainian newspaper «Chas-Time» creation.

V. Chornovil advocated as co-initiator or co-organizer of a number of human rights and political organizations that played a significant role in the socio-political processes in the second half of the twentieth century. The most popular ones were Public Committee for the protection of Nina Strokata, the Ukrainian Helsinki Union, Narodniy Rukh of Ukraine etc.

Thereafter, it is investigated the reasons, peculiarities and program documents of initiated and established by V. Chornovil in 1971 the first Ukrainian human rights protection organization – Public Committee for the protection of Nina Strokata, as well as reasons, conditions of formation, program documents, organizational principles, activity of initiated and established by V. Chornovil in 1988 the Ukrainian Helsinki Union.

Emphasizing V. Chornovil's activity as chairman of the Rukh in 1992–1999, the author analyses his contribution to the formation of ideology, organizational development, Staff Training of 'NRU' (Narodniy Rukh of Ukraine), political activity deployment etc. The investigation is done on 'NRU' relationships to the governmental, and other political and public organizations, and measures to consolidate national and democratic forces.

The features of V. Chornovil's election as a chairman of Lviv Regional Council are studied. His work in this position for the organization of the deputies elected council; approval the reform regulations in the field of socio-political, economic and cultural issues by Regional Council; confrontation with the federal and republican authorities and the regional organization of the Communist Party; coordination between regional councils in Western Ukraine, where the elections in 1990 won by representatives of the democratic bloc; and the results and consequences of Chornovil staying as chairman of the Regional Council.

V. Chornovil participation in Presidential elections in Ukraine in 1991 is a key point of the research; featuring to nominate him as a candidate for the presidency, election program, and the election campaign and election results. It is specified that his participation in the presidential election campaign in 1991 had a positive impact on the formation the idea of independent Ukraine public approving, he improved the level of national consciousness, and the democratic values social building.

The author illuminates V. Chornovil's part in the parliamentary election campaigns in 1990, 1994 and 1999, his work as a deputy of Ukraine, functional 'NRU' leader in the Supreme Council of Ukraine, contribution to the development of parliamentary values in Ukraine. As a Supreme Council of Ukraine deputy V. Chornovil contributed to the strengthening the capacity of national and democratic minority, forming a complete legal framework of the country, measures against the destructive forces on anti-market and anti-adoption laws, development of Ukrainian parliamentarism.

Key words: deputy, journalist, Regional Council, parliament, party, politician, editor, union, faction.

НБ НПУ

100182516

Підписано до друку 19.11.2013. Формат 60x84 $\frac{1}{16}$
Обл.-вид. арк. 1,9. Набір комп'ютерний.
Наклад 100 прим. Зам. № 52

Київ МСП, Київ-680, вул. Горького, 180, УкрПНТЕІ

